

Walter Benjamin'in, Flâneur, Paçavracı ve Hikaye Anlatıcısı Kavramlarıyla Günümüz Sanatçısının Portresi

The Portrait Of Current Artist By Walter Benjamin's Notions Which Are Flâneur, Ragpicker And Storyteller

Seçkin AYDIN*

Özet

Bu makalede, Walter Benjamin'in on üç yıl boyunca yani hayatının sonuna dek üzerinde çalıştığı baş yapıt niteliğinde olan çalışması "Pasajlar"da yer verdiği, Flâneur, Paçavracı ve Hikaye Anlatıcısı kavramlarıyla, günümüz sanatçılarının portresi ortaya konulmaya çalışılmıştır. Benjamin'in ayrı ayrı ele aldığı bu kavramlar, bu makalede birleştirilip günümüz sanatçısı ve onun üretim süreçleri ile ilişkilendirilmiştir.

Anahtar kelimeler: Walter Benjamin, Flâneur, Paçavracı, Hikaye Anlatıcısı, Dijital.

Abstract

In this article, portrait of current artists were tried to put forward with notions of Flaneur, Ragpicker, Storyteller that Walter Benjamin adverted in 'Pasages' which is nature masterpiece, he was studying on during thirteen years, until the end of his life and this concepts. The notions are dealt one by one by Benjamin, in this article they are combined, associated with current artist and its production process.

Key Words: Walter Benjamin, Ragpicker, Storyteller. Digital.

Giriş

Edebiyat eleştirmeni, kültür tarihçisi ve estetik kuramcısı, Yahudi asıllı Alman düşünür Walter Benedix Schönflies Benjamin (1892 - 1940) Freiburg ve Berlinde felsefe, Alman dili ve edebiyatı ve sanat tarihi eğitimi aldı. İsviçre-Bern Üniversitesi'nden *Alman Romantizminde Sanat Eleştirisi Kavramı* teziyle

* Araştırma Görevlisi, Dicle Üniversitesi, Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi, Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü. seckinaydin1980@hotmail.com

doktora yaptı. 1933'te Nazilerin baskısı sonucu Parise sürgüne giden Benjamin, Almanların Fransa'yı işgal etmesi üzerine Portbou kentine kaçtı; burada polis tarafından Gestapo'ya teslim edileceğini öğrenince aşırı derecede morfin alarak intihar etti.

2. Dünya Savaşı'ndan sonra Adorno ve Scholem, Benjamin'in yazdıklarını büyük oranda yeniden edite ettiler ve her şeyden önce 1970-1989 arasında, geniş kapsamlı olarak yayımlattıkları Gesammelten Schriften "Toplu Yazılar", Benjamin'in yaşadığı yıllarda yazın dünyasında başarısız gibi görünen ortamı ters yüz etti. Oysa doktora tezi neredeyse hiç dikkate alınmamıştı. Doçentliğine dair yazdıkları hatta, Frankfurt Üniversitesi'nce kısmen reddedilmişti. Ancak ölümünden sonra Benjamin'in bıraktıkları, sosyologların ve toplum bilimcilerin başvurduğu önemli birer kaynak olarak hâlâ tazeliğini korumaktalar (http://tr.wikipedia.org/wiki/Walter_Benjamin).

Bu makalede, Benjamin'in literatüre kattığı **Hikaye Anlatıcısı, Flâneur, Paçavracı** kavramlarıyla günümüz sanatçıların bir portresi ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Bu kavramlar Benjaminin "Pasajlar" isimli yapıtında geçmektedir. Özbek'ten (2000) alıntıyla "Pasajlar Yapıtı, benjamin'in 1927 yılında Paris'te yazmaya başlayıp hayatının sonunda dek üzerinde çalışıp bitiremediği büyük projesi, başyapıttır.

Benjamin'in bitmemiş eserler ve fragmanlar üzerine düşüncesi şöyledir; "Büyük insanı, bitmiş eserlerden çok, çalışmalarının ömürleri boyunca izini taşıyan fragmanlar belirler. Çünkü, ancak daha zayıf, daha dağınık olan kimse birşeyi bitirmekten, kıyas kabul etmez bir sevinç duyar, hayat kendisine yeniden bağışlanmışçasına" (Akt; Özbek, 2000).

Flâneur

Flâneur bir kent gezginidir. En ücra köşelerine kadar metropolü arşınlar ve modern hayatın bütün görünüşlerini müthiş bir aşkla gözlemler, ayıklar ve hafızasının arşivine kaydeder. Kalabalıklarda barınır, kalabalıklarla nefes alıp verir, kalabalıklarla mest olur. Tebdil-i kıyafet gezer. Kimse onu farketmez; o ise herkesi fark eder. İnsan sarrafıdır. Modern hayatın kahramanlarını o seçer. Kahramanları aynı zamanda yoldaşları olur... Flâneur kılıktan kılığa girerken onda erimez, aksine herdefasında bireyselliğini yeniden pekiştirir. Bir dedektif gibidir, kalabalığın peçelediği izleri sürer... Flâneur'un meziyetlerini 19. yüzyılın Larousse Ansiklopedisi de takdirle kaydeder; Gözleri faltaşı gibi aç, kulağı kırıktır. Kalabalıkları sürükleyen şeylerle ilgilenmez; derdi bambaşkadır rastgele işittiği bir laf sayesinde akla hayale gelmeyecek bir kişiliği hayat onun önüne seriverir. Tıpkı karşılaştığı safiyane bir bakışın, ressamı nicedir düşlediği bir ifadeye uyandırması veya herkese sıradan gelen bir sesin müzisyene ne zamandır aramakta olduğu armoniyi buldurması gibi. En derin düşüncelere dalmış bir filozofa bile, dışardan bir tahrik yararlı olur; fırtınaların denizi dalgalandırması gibi düşünceleri de

sallanır durur... Zaten birçok dahi de hakiki birer Flâneur'dür; elbette, çalışkan, üretken birer Flâneur... Bir ressamın ya da sanatçının, işiyle en ilgisiz görüldüğü zaman, çoğunlukla aslında işine en fazla daldığı zamandır. Doğal olarak aylak Flâneur'ün zamanıyla, kentin ve kalabalıkların oluşturduğu makinenin zamanı birbirlerine uymaz. Flâneur'ün zaman tasası yoktur. Flâneur'ün dünyası, ömrünü ilerleme fikrine ve maddi hesaplara feda eden burjuvanın yergisi gibidir. Burjuva, başını alamadığı mesaisinden zar zor kendine bir serbest zaman yaratır; oysa, Flâneur'ün zamanı serbesttir. Flâneur'ün avare gezinmesi, zamanını uzlaşma yoluyla rasyonalleştirildiği modern işbölümüne karşı bir gösteri yürüyüşüdür sanki. (Artun, 2003 s; 33, 34, 35).

Edwar Said'in (2011) Sürgündeki Entellektüel için "Evi artık yazılarıdır" cümlesini Flâneur için şöyle değiştirebiliriz; Flâneur'ün evi ancak ve ancak, kendini var edebildiği kent ve bu kentte devinim yaratan kalabalıklardır artık.

Benjamin , kenti, kendine ev edinen Flâneur'ün gözüyle açık bir kenti kapalı bir mekana dönüştürdüğünü şöyle betimler; "Onun gözünde emaye kaplı parlak firma tabelaları, aşağı yukarı bir burjuva salonundaki yağlıboya tablo gibi bir duvar süsüdür; duvarlar, not defterini dayadığı yazı masasıdır; gazete kulübeleri kitaplıklarıdır; café'lerin balkonları da, işin bitirdikten sonra eğilip sokağa baktığı cumbalardır". (Benjamin, 2011, s; 131.)

Aslında, Flâneur, etrafına, avare, işsiz güçsüz, başıboş gezinen izlenimini bilinçli olarak verir . Benjamin (2011, s;148) bu durumu şöyle açıklamaktadır "böylece insanları birer uzman yapan işbölümünü de protesto etmiş olur. 1840'larda pasajlarda kaplumbağa gezdirmek, bir süre için kibarlığın kibarlığın gereklerinden sayılmıştı. Flâneur kendisini kaplumbağaların temposua uydurmaktan hoşlanırdı. Eğer ona kalsaydı, ilerlemenin böyle adımlarla sürmesini isterdi.

Falenur büyük kentlerin oluşmasıyla doğar, yani modernizm ile birlikte. Ancak Artun'a (2003, s;10) modernizasyon ile modernizm birbirinden şöyle ayrılmaktadır; "Ekonomik toplumsal, siyasal hayatın modernleşmesiyle, sanatın modernleşmesi arasına çizgi çekerek, modernizasyon ve modernizm arasındaki gerilimi Boudelaire haber veriyor".

Flâneur olarak Sanatçı

Kalabalıklar Flâneur'ün sığınağıdır, bu kalabalıkların artması ve zamansal ve mekansal olarak yayılması Flâneur'ü yalnız kalmaktan kurtarır ve onun ilham kaynaklarının artmasına yol açar. Artun'un (2003, s:10) Belirttiği gibi "Bu kalabalıkların giderek evlerden sokaklara, gündüzlerden gecelere taşan ve modern kente kamusal karakterini kazandıran kargaşası. Sanatçının yuvası, onu mest eden, düş gücünü coşturan bu çağdaş kaostur".

Flâneur kalabalıklardan esinlenir ve konularını yine oradan seçer, böylece sanatı yukarılardan alıp gerçek hayatın içine çekmiştir.

Sanat dünyasını dörtyüzyıl mahkum olduğu akademide belletilen tanrısal sahnelerin ezici zanaatından özgürleştiren, işte bu modern kentin ışıl ışıl çirkinliklerinde sanatçının keşfettiği güzelliştir. Modern destan tanrı ve tanrı adına hükmedenlerin katından, metropolün yeraltına, bu alemin kahramanlarına iner. Sanat ve edebiyat, ilk bu kahramanların çevresinde evrensel çehresini farkeder (Artun, s:11).

Kent hala sanatın hayatıdır. Şairi, maceracısı, sosyoloğu, antropoloğu... kılık kılık Flâneur, Baudelaire'in izinde sokakları arşınlamakta ve sanatını icra etmektedir. (Pinkney, Akt; Artun, 2003, s; 55)

Dada'dan başlayarak bütün 20. yüzyıl boyunca avangardın sokak kahramanı olmayı sürdürecektir olan Flâneur , artık 19. yüzyıldaki gibi, sanat esrinin berisindeki hafıza, arşiv değildir. Çünkü onun mesaisi olan avarelik başlıbaşına sanat eserinin yerine geçmektedir. Dada'nın 1920'lerde başlattığı anlamsız, keyfi kent turlarında olduğu gibi. Dadacılar, rasgele saatlerde, rasgele noktalara düzenledikleri turlarla, en sıradan, en tesadüfi karşılaşmalardaki gizemi bulup çıkarırlar. Aynı zamanda, hesaplı kitaplı, dakik kent hayatının yoksunluklarına dikkat çekerler. 1950'lerden başlayarak seslerini duyuran situasyonistler ise kent hayatına etkin katılımı ve onun dönüştürülmesini öngörürler. Kenti bir kültürel deney ve oyun sahası gibi tasarlayarak yabancılaşmayı kırmayı ve gündelik hayatta devrim yapmayı hayal ederler. Fluxus ve kavramsal sanat Flâneurlerinin düzenledikleri performanslar ise gerçeklikle temsilin örtüşmesi düşüncesinden yola koyulur; modernizimin ikisini birbirinden koparan özerklik damarını eleştirir ve sanatın topluma ve hayata erimesini önerir; sanat nesnesinin sonunu işaret eder (Artun, 2003, s; 54).

Günümüz sanatçısı da 20. yüzyılın Flâneur'leri gibi ilham ve üretimlerinde, büyük çoğunlukla kenti kullanır. Ancak, günümüzde sanatçı maruz kaldığı imgeler bombardımanı sayesinde, önceki dönem sanatçılara göre, belleğinde daha büyük bir arşiv bulundurmaktadır. Bu imgeler başta televizyon, internet ve basılı yayınlar olmak üzere, dışdünyadaki billboard, led, ve hertürlü tabela ve ilanlarda yer alan imgelerdir. Bunların yanısıra günlük kullanım nesnelere de tasaramın büyüğü değneğiyle birer sanat nesnesine dönüşüp insan beyninde estetik bir imgeye dönüşmüştür. Böylece reklam, tasarım ve sanat arasındaki ayrımın da kalkmasıyla sanatı her yerde görülür olmuştur. Boudrillard'nın (2010) belirttiği gibi "Amerika'da cinsel ilişki dışında her yerde cinsellikle karşılaşabilirsiniz derdi. Şimdi her yerde sanat var, *sanatta* bile... Sanat sahip olduğu ayrıcalığı tümüyle yitirdi. Tam da bu nedenle onu her yerde bulabiliyoruz.

Günümüz sanatçısının bir farklılığı da eski dönem Flâneur Sanatçıları'nın ilham aradığı kamusal alanlara, günümüzdeki mevcut *Sanal Kamusal Alanların* eklenmesi ve günümüz sanatçıları'nın bu kamusal alanlarda da dolaşıp ilhamını arayabilme olanağının olmasıdır. Bu durum ilhamın bulunması, eserin üretilmesi ve sergilenmesinde de büyük değişikliklere yol açmıştır. Bu değişiklikler, Sanal Paçavracılık ve Sanal Hikaye Anlatıcılığında da kendini gösterecektir.

Paçavracı ve Paçavracı Sanatçı

Paçavracı (chiffonnier), Paris'i köşe bucak arşınlayarak çöplerini ayıklayan, işe yaracağını umduklarını yüklenip biriktiren fukara. "İşte başkentte günün çöpünü toplaması gerken adam. Büyük kentin savurup attığı, kaybettiği, ayaklar altına aldığı, kırıp döktüğü, herşeyi o toparlıyor, ayıklıyor, sınıflandırıyor. İfratın ve israfın kaydını tutuyor. Dikkatli seçiyor, ayırıyor; endüstri tanrıçasının dişleri arasında yeniden şekle girecek olanları biriktiriyor... bütün günlerini başıboş dolaşmak ve uyak aramakla geçiren genç şairler gibi, başını sallaya sallaya, kaldırım taşlarına toslaya toslaya geliyor (Artun, 2003, s; 13).

Kübizmlle başlayan kolaj ve asemblaj tekniğiyle başlayıp sonraki dönemleri de etkileyerek günümüze kadar gelen, sanatta hazır nesnelere kullanımına ve bunların seçilip, sınıflandırılıp, toplanıp bir araya getirilmesiyle, Benjamin'in Paçavracısının, nesleri seçip, sınıflandırıp, toplayıp bir araya getirmesi arasında bir bağ kurulabilir.

Sanatçı da Farklı zaman ve mekânlardan toplanıp bir araya getirilmiş yaşantı, nesne veya düşünce parçalarının, birbirleri ile girdikleri ilişki sonucunda yeniden anlamlandırır. Farklı kitaplardan alınan cümlelerin bir paragrafta buluşarak yeni bir anlam kazanması gibi. Hayatın farklı anlarından toplanarak bir araya getirilen parçalarla aslında zamanda ve mekânda bir daralma, bükülme gerçekleştirilmektedir, yaşamsal bir kolaj oluşturmaktadır.

Paçavracı, nesnelere geri dönüşüm için getirirken, sanatçının geri dönüşümü ise yaşamın kendi içindeki ger dönüşümüdür anın tekrarlanmasıdır. Yaşanmışlığın eserin var olduğu sürece kendini tekrar tekrar üretmesidir. An'ın geçmişe ve geleceğe genişlemesidir.

Günümüz dijital dünyasında özellikle internet ortamında, yeni-eski, uzak-yakın bütün bilgilere yazılı, sessel ve görsel olarak ulaşabilmek çok kolay. Günümüz sanatçısı dijital olarak ulaşabildiği bu bilgileri çeşitli aletler kullanarak dijital ortamdaki gerçek ortama aktarabilmekte ve bunları tekrar tekrar düzenleyip yeni anlamlar üretebilmektedir.

Ancak milyarlarca yanlış-doğru bilginin yer aldığı devasa bir çöplüğe dönüşen sanal ortamdaki bilgiler, ayıklama, sınıflandıma ve kaydetme aşamaları yine Benjaminin Paçavracısının kentin çöplüklerinden topladığı nesnelere aynı süreçlerden geçirilir.

Hikaye Anlatıcısı ve Hikaye Anlatıcısı olarak Sanatçı

Benjamin, Hikaye anlatıcılığını, küçük yaşta annesinin ona anlattığı hikayelerden yola çıkarak kişileştirmiştir. (Witte, 2007)

Benjamin, insanın özgürleşmesinin araçlarından biri olan "Hikaye Anlatıcısı"nın ve "öykü dinleyicisi"nin modern yaşamda hiçbir hükmü kalmadığını

öne sürmektedir. “Öykü anlatıcılığı”nın yaşamdan giderek uzaklaşmasına koşut olarak insanların deneyimlerini paylaşma yeteneklerinin ellerinden alındığını belirten Benjamin, deneyimin giderek gözden düşütüğüne dikkat çekmektedir (Sevim, 2010).

Bütün hikaye anlatıcılarının beslendiği kaynak, ağızdan ağza aktarılan deneyim. Hikayeleri yazıya geçirenler arasında en büyük olanlar, adı sanı bilinmeyen hikayelerin anlattıklarına bağlı kalanlardır. İki tür hikaye Anlatıcısı vardır: birincisi, halkın gözünde uzaklardan gelen, ikincisi ise evinde kalan yörenin hikae ve geleneklerine vakıf öykü anlatıcılarıdır. Bu iki tür anlatıcıyı eski çağlardaki temsilcileri aracılığıyla resmedersek, biri yerleşik çiftçide, diğeri ticaret yapan denizcide vücut bulur (Benjamin, Akt; Gürbilek, 2003, s;78).

Benjamin hernekadar da öykü anlatıcılığının günümüzde artık hiçbir hükmünün kalmadığını söylüyorsa da aslında herbir sanatçı birer Hikaye Anlatıcısıdır ve eserleri toplumları ve çağları etkilemeye devam etmektedir. Tıpkı sanat eserlerinin çağlar ötesine etkisini koruyarak ulaştığı gibi Öykü Anlatıcılığı da gelecek zamanlara aynı tazellikle kalabilmektedir. Bu konuyu Benjamin (Akt; Gürbilek, 2008, s;83) şöyle açıklamaktadır “Enformasyon yalnızca yeni olduğu an değer taşır, yalnızca o an yaşar. Kendini tümüyle o ana teslim etmeli, zaman kaybetmeden kendini ona açıklamalıdır. Oysa hikaye farklıdır: kendini tüketmez, gücünü toplar ve korur, yıllarca sonra bile harekete geçebilir”.

Flâneur ve Paçavracı olan sanatçı, yolda yürürken duyduğu bir cümle, gördüğü bir imge veya bulduğu bir nesne onda bir düşünce uyandırır ve bu düşünceyi daha önce topladığı başka duyum veya imgelerle birleştirerek bir öykü oluşturur, bu aslında, altparçacıklar olarak hayata yapılan atıflardır.

Benjamin öykü anlatıcılığının ağızdan ağıza yayılan ve üst üste eklenen deneyimler olduğundan söz eder. Bundan yola çıkarak günümüz sanatçıların da bir birlerinin eserlerinden ilham alarak yeni eserle üretmelerini de Hikaye Anlatıcısının ağızdan ağıza aktarılan ve her yeni ağızın kendi deneyimini ve tarzını da ekleyip yeniden yorumlayarak aktarmasına paralel olarak, günümüz sanatçısı içinde gözden göze aktarım olarak isimlendirebiliriz.

Hikaye Anlatıcısı sanatçı ise Flâneur ve Paçavracı sanatçının topladığı düşünceleri ve nesnelere anlamlı bir bütün oluşturacak şekilde yanyana getirir ve büyümleri elleriyle ona dokunarak onu “eşya üstü” nesnelere yani sanat eserlerine dönüştürür. Öykü anlatıcı genellikle ya kendi deneyimlerini yada başkalarının deneyimlerini anlatır; ama başkalarınınkini de aşırı içselleştirdiği ve kendi yorumunu kattığı için kendikiymiş gibi aktarır. Benjamin'in iki türe ayırdığı hikaye anlatıcılarından, biri farklı deneyimler ve hikayeler bulmak için yerinden ayrılan hikayeci, diğeri ise yaşadığı yerin hikaye ve geleneklerine vakıf kişi. Eğer Benjaminin bu belirlemesini sanatçıya uygularsak birincisine yatay sanatçı, yani

yeni sanat formları, deneyimler ve hikayeler edinmek için yola çıkan deneysel çalışan ve sürekli yeniliklere açık olan tekrarı sevmeyen sanatçıdır. İkincisi ise derinlemesine, dikey sanatçı diyelim. Bu sanatçı ilgilendiği sanat türünde derinlemesine bir tecrübe kazanarak kendini dağıtmadan sadece yaptığı türe odaklanan, daha çok zamana ve tekrara bağlı olarak kendini geliştiren tiptir. Benjamin bu türlerden birincisini ticaret yapan denizciye ikincisini de yerleşik çiftçiye benzetmiştir. Aynı şekilde sanatçı türlerinde bakarsak, birincisi daha çok deneyim ve bilgi alışverişinde olmayı tercih eden gezgin sanatçıdır, ikincisi ise sanatını daha çok sabırla ve bir nevi dinginlikle olgunlaştıran durağan sanatçıdır.

Yaşadığımız çağın Dijital Flâneur'ünün gezindiği sanal ortamlarda, topladığı dijital Paçavra'larla anlamlı bir bütün oluşturularak hazırlanan dijital çalışmalar yine dijital ortam aracılığıyla oldukça hızlı bir şekilde milyonlarca kişiye anlatılmaya hazır Hikayeler halini alırlar. Bu hikayelerin alımlayıcıları onları dijital ortamdan gerçek ortama aktarabilme şansları, bu hikayeleri sadece dijital Hikayeler olma sınırlılığından kurtarıp ağızdan ağıza veya gözden göze aktarılan Hikayelere dönüştürebilirler.

Sonuç

Toplumsal işler üreten sanatçı üretimleri için ilham ararken, yaşadığı toplumun nabzını tutmak ve gözlemler yapmak için bir Flâneur edasıyla kalabalıklar içinde gezinirken, bir Paçavracı gibi topladığı sesler, imgeler ve objeleri, daha sonra anlamlı bir bütün oluşturacak şekilde bir araya getirir ve bundan bir Hikaye çıkarır.

Özellikle günümüz sanatçısı kendinden önceki dönemlerin sanatçılarından farklı bir şekilde, sanal olarak Flâneur'lük yapabilmekte, bilgi çöplüğüne dönüşen internet ortamından, bilgi Paçavralarını ayıklayarak kendisine yararlı bilgiye ulaşmaya çalışmakta ve Hikayesini oldukça hızlı bir biçimde sanal ortamda ses, yazı ve görsel olarak paylaşabilmektedir.

KAYNAKÇA

- Artun**, Ali, 2003, Modern Hayatın Ressamı, Charles Boudelaire, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Benjamin**, Walter, 2011, Pasajlar, Çev; Ahmet Cemal, 8. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Baudrillard**, Jean, 2010, Sanat Komplosu; Yeni sanat düzeni ve Çağdaş estetik 1, sunuş; Sykvere Lotringer, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Gürbilek**, Nurdan, 2008, Walter Benjamin Son Bakışta Aşk. Metis Yayınları, 5. Baskı, İstanbul.
- Özbek**, Meral 2000, Walter Benjamin Okumak -1 , Ankara Üniversitesi SBF Dergisi. 55-2. Syf; 70-96. Ankara.
- Said**, Edward, 2011, Entelektüel , Sürgün, Marjinal, Yabancı. Çev: Tuncay Birkan, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Sevim**, Bilgen Aydın, 2010, Walter Benjamin'in Kavramlarıyla Kültür Endüstrisi: "Aura", "Öykü Anlatıcısı" ve "Flâneur", Uluslar Arası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Sayı 3/11, Syf; 509-516.
- Witte**, Bernd, 2007, Walter Benjamin, Çev; Mustafa Tüzel, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- http://tr.wikipedia.org/wiki/Walter_Benjamin, Erişim Tarihi; 29.01.2012.